

Levél a Korunkhoz

Tisztelt Szerkesztőség!

A *Korunk* idei 3. számában közölte Herédi Gusztávnak, a szerkesztőség egyik tagjának hozzám intézett nyílt levelét, amely tájékozatlan olvasók előtt könnyen keltheti azt a benyomást, hogy *Táj és nép* című kis cikkgyűjteményem tanulságai félrevezetőek, *Szolgálatban* című emlékiratom pedig pusztán öngazolás, és „csökkenő értékű üzenetet hordoz a jelenkor s (még inkább) a jövő számára”, míg ezekkel szemben *Vargyasi változások* című kötetem írásai „biztatóbbak, mint a heurékázók”. Szeretem és becsülöm a vitát, az eszmecserét, ha a tényekből indul ki, s a tárgy gondolati elemzése után ésszerűen a valósághoz tér vissza; becsülöm a bírálatot, ha betartja műfaji szabályait, vagyis egyetemes képen és összefüggésrendszerben tárgyilagosan értékeli, de egyben erkölcsi alanyisága is van, s közös eredményre törekszik. A szóban forgó levél azonban elfödi az összképet, kiemeli és torzítvá értelmez egyes sorokat, s ott is ellentétet szít, ahol az nincsen. Kérem ezért, adják közre hozzászólásomat: dönthessen a közönség.

A két évvel ezelőtt megjelent *Táj és nép* írásai eredetileg Sütő András népszerű lapjában, a marosvásárhelyi *Új Élet*ben jelentek meg 1974 és 1976 között, azzal a nyíltnal kimondott és megismételt céllal, hogy a természeti szennyeződés, a műszaki rontás és társadalmi elidegenedés veszélyeivel szemben a táj, a szülőföld, városaink és falvaink otthonosságát, nép és nemzetiség létérdekét, az anyanyelv és hagyományok folytatását, a korszerű műszaki művelődést, a honi kötődést és népszolgálatot népszerűsítse, s fiatalokat-öregeket helytállásra, alkotó önmegvalósításokra serkentsen. Nem lehet feladatomban kitérni mindarra a végül könyvbe foglalt 52 honismereti, történelmi, néprajzi, művelődési, nyelvapolási, képzőművészeti, könyvészeti s még sok más alkalmi tételre, melyből a közíró egyszerű eszközeivel közgyűjteményeket kívántam sugalmazni olvasóimnak, csupán megállapítom, hogy Herédi minderről nem tud vagy nem akar tudni, elhatárolja magát tőlem, s annak idején neki szóló dedikációmát, már hogy „közös gondban (s mely egyetértésben), szeretettel” ajánlottam neki könyvemet, óvatosan megkérdőjelezi, olyasmiket vetvén szememre, amiket józan fővel komolyan venni nem lehet.

Írok az egykori Cholnoky-kertről, hogy unokáimnak s kis kortársainak elmondjam, mi minden fűződik a Szamos partján múltunkhoz, s hogyan alakul közösen a jövő, mire Herédi számon kéri a kiírtott tiszafát... Kitől? Tőlem? Ódon várkastélyok egykori nép- és honvédó szerepére utalva, azok szakszerű karbantartását és okos mai használatbavétel-t javasolom, közügyvé téve történelmi műemlékeinket, mire Herédi fölhányja, hogy „csárdát” (honnán e szó?) akarnék belőlük csináltatni, és fölpanaszolja, hol mi lett ezekből a régi épületekből. Miért vágja ezt is hozzám? Teszi ezt akkor, amikor tudja, hogyan véreztem el a több éves műemlékvédő és városmuzeumi munkásságomban magam is. Én a korszerű építkezés és a zöldövezet harmóniáját sürgetem, mire Herédi úgy tesz, mintha az ellenkezőjét hirdetem volna, s a tömegszállások túlszűfoltosságát, parkok eltűnését fűzi sanda képzettársításokkal írásaimhoz. Miért? A Fellegváron járva a mai átrendezéseken innen és túl Berde Mária balladáját, Medgyes Lajos börtöndalát idézem az adott új képen, mire Herédi úgy tesz, mintha nem a hely géniuszáról, hanem csupán a Belvedere szálló — egyébként vitatható — építkezési stílusáról értekeztem volna. S miért van az ellen, hogy népszolgálatra, a munkahelyen való nemzetiségi hűségre szolítom fel a nemegyszer felelőtlen vidéki tanerőt? Hogyan függ ez össze a kihelyezések kérdésével? Miért dörszöli most orrom alá, hogy kisvárosban is, nemcsak falun van szükség magyar művelődési személyzetre? Én talán az ellenkezőjét állítom?

S mi a kifogása az ellen (ez aztán a legerősebb), hogy nemzetiségünk sorsának intézését elsősorban személyi és közületi erőink öntudatos fellépésétől várom? Amit mi hanyagolunk el, amiről mi mondunk le, amit mi adott lehetőségeink között a magunk erejéből meg nem valósítunk, azt senki sem fogja kosárban utánunk

hozni. Ki a felelőtlen? Az-e, aki hitet vesz el, vagy az, aki minden körülmények közt — s az én *Új Élet*-beli cikkeim erre vállalkoztak — hitet tart? Herédi szerint mindenkori közügyi magatartásom e cikkekből „egyik helyütt gyermekded, naiv, máshol erőltetett, kényszeredett, s van, ahol neveléses vagy éppen bosszantó”. Ami a feltételezett elfestést, a valóság kendőzését, vagyis a szükségletek elhallgatását illeti: vajon ilyesmért értek az 50-es évek megpróbáltatásai s fájdalmas kudarcaim? S mint publicista, szerkesztő és tanár, szolgálalkúságra neveltem-e? Márpedig a *Korunk* cikkírója nekem szegezi: „...tájékozódásunk könnyen válhat hiányossá, illuzórikussá, sőt hamissá, különösen, ha egyes írástudóink esetkezelése erősen húz a rózsaszín felé, s didaktikája a balek-nevelés irányába.”

Ellentmondásszerűen Herédi megdicséri a *Vargyasi változások* néhány, még a 40-es években kelt írását, viszont emlékiratomat már azzal intézi el, hogy írója „nem akar (vagy nem tud) bizonyos tényekkel szembenézni”. Az emlékirat 1935-től 1944-ig fog át egy évtizedet, s a *Korunk*-csoport, a fiatal realista írók, a Vásárhelyi Találkozó és a MADOSZ, a népi találkozók, az antifasiszta ellenállás és a felszabadulásban való részvétel körképében — természetesen a magam mindenkori kis szerepéből kiindulva — igyekszik igazolni, hogy a népi demokrácia megteremtésében, a szocializmus alapjainak lefektetésében a román dolgozókkal együtt a magyar munkásoknak, parasztnak, értelmiségieknek is milyen előkészítő szerepük volt, s így nem ajándék, hanem megérdemelt vívmány mindaz, amit azóta el tudtunk érni, soha fel nem adva a továbbjutások oly sokszor megrajzolt feladatait és feltételeit. Miért beszél itt Herédi „önigazolás”-ról, holott én — mint egyszerűen népéhez hű közíró — az itt élő magyar tömegeknek a közös építéshez való történelmi jogát igazolom?

Mindenkori állásfoglalásomat a honiségért, népszolgálatért, történelmi folytonosságért és korszerű szocialista építésért, román—magyar egyetértésért nemegyszer érte már gáncs. „Narodnyik”-nak nevezték, idegen befolyásra gyanakodtak, ha részt vettem a két világháború közti erdélyi magyar irodalom és művészet jeles alkotásainak mai kultúránkba való beillesztéséért, külön kikaptam Tamási Áronért, s a „provinciális” megbélyegzés járta, ha honismeretért, néphez-földhöz-műlthöz kötődésünkért (másokkal együtt) szót emeltem. Egy idegenbe távozó színházi rendező barátom visszaküldte neki dedikált könyveimet, mert mint a néptestvériség elkötelezettje a palesztinokért emeltem szót (a *Korunkban*), s a román—magyar egymásrautaltságra hivatkozva egy lehetséges arab—zsidó megbékélést éltettem. Hannoverből hamis aláírással kompromittálni akaró levelet küldtek Nyugatra vándorolt elemek, hogy a román—magyar jogegyenlőséghez való ragaszkodásomat magyar emigránsok nacionalizmusával azonosíthassák... S kaptam vágásokat olyan fiatalok részéről is, akik honi magyar és szocialista intelmeimet valami anarchikus filozófiai erjedés metanyelvén kezdték ki, de velük — az ifjúság e kis, de értékes csoportjával — lehiggadásuk után, sőt, tőlük is gazdagodva, mégiscsak elérhettem a közös lépcsőre. Ami azonban most a Herédi-féle beállítással nekem jutott, azt a legkevésbé sem tudom megérteni. Nélkülözi ugyanis a belső logikát, az ésszerűséget, amelyre támaszkodva közös nevezőre lehetne jutnunk.

Még egyszer: minden bírálatért — *közös gondban (s mély egyetértésben)*, *szeretettel* — csak hálás tudok lenni, de ez a bírálat ne magyarázzon félre életpályát, életcél, életgondot, hanem annak egészéből magyarázza meg magának és másnak az írásbeliség értelmét és lehetőségeit, mellébeszélések és lapos gyanúsítgatások nélkül.

Balogh Edgár

Színház—filozófia—etika

Filozófia szakot végzett ifjú külső munkatársunk, Schleining Tamás színházi ankétot kezdeményezett ezzel a címmel. Kérdéseit eljuttatta hazai magyar drámaírókhoz és néhány kiválasztott nézőhöz. Pár hét elteltével azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a megkérdezettek többsége a meglehetősen általános, elvont kérdésekre nem tud, illetve nem akar válaszolni. Néha a fiaskó is tanulságos. Úgy véljük, a beérkezett néhány válasz e fiaskó okait is megvilágítja. A két írói vélemény és az amatőr színjátszóként ismert festőmunkás sorai önmagukban is érdekesek, s ezért — a kérdésekkel együtt — közreadjuk őket, várva az esetleges újabb hozzászólásokat.

Kérdéseink szembesítő jellegűek: megpróbálnak néhány problémát tisztázni a színházértő közönség, valamint a mai romániai magyar drámairodalom számára, tágabb (filozófiai), illetve szűkebb (etikai) értelemben.

Még egyszer leszögezzük: kérdéseink mai hazai magyar drámákra vonatkoznak. Szembesíteni óhajtunk színházlátogatót — önmagával, drámairót — önmagával, és közönséget — drámairóval.

1. Mit mond önmagának a színház—filozófia—etika fogalomrendszer? Hogyan látja ezeket az összefüggéseket a gyakorlati megvalósulását?

2. Mai drámairodalmunkban megvalósul-e a filozófia nagy kérdéseinek és az etika alapproblémájának lefordítása mindennapi életünk sajátosságára?

Válaszát kérnék bővebben megindokolni.

3. A parabolikus képrendszer, az archaizáló nyelvezet, az ennek alájátszó rendezés és a közérthetőség viszonya ön szerint miként alakul?

4. Véleménye szerint viszonylag miért kevés (ha kevés) a mai témákat feldolgozó hazai magyar dráma?

Csiki László • Kitérő válaszok

1. Színház—filozófia—etika: külön-külön belül üres és egymásba rakott fogalmak, képzetek, mint ama tetszetősre lakkozott-festett fababuk: különféleképpen lehet játszani velük. Számomra ekként, egyenként — mégis egymás mellé, egymásba állítva — már csak azért is pontatlanok, mert mindenikből külön-külön is ijesztően sokféle-fajta létezik — s nemcsak a rengeteg filozófia és etika áll meg egyedül is a saját vagy a másik talpán, de színház is van ezeken kívül vagy belül (sajnos?). A kérdésben emlegetett „gyakorlati megvalósulás” nyilvánvalóan és közhelyszerűen köztudottan *egy-egy* mű, úgy is, mint a közönség által (ugyancsak különféleképpen) felfogott előadás, *játék*, melyben egyetlen (s művenként-előadásonként, rendezőnként-színészenként szintén más-más) *tömböt* alkot ez a három s még további sok tényező. Együtt érezzük, éljük át őket — a színház éppen erre való, tehát nem járulékos, hanem gyűjtőfogalom, vagy annak kellene lennie.

2. A „mai drámairodalom” — mint egyébként az egész művészet, s nemcsak most s nemcsak itt — nem valószínű, hogy ilyen egyszerű tolmácsszerepre vállalkozna a filozófiai kérdések lefordításában „a mindennapi élet sajátosságára”. Véleményem és szívem szerint inkább *Ő* tesz fel ilyen kérdéseket. Vajon úgy, hogy „mindennapi életünket” veti fel kérdésként? Vagy a filozófia örök „nagy kérdéseivel” kellemetlenkedik múltól mai életünknek? Nem lehetséges-e viszont, hogy minden életmegnyilvánulás — egy ember vagy akár egy színelőadás *érzékeltető pillanatában* — magában foglalja a kétféle — mert más-más irányból besüvítő — kérdést, sőt nem éppen azok ütközéséből kipattanó látható-világító szikra-e?

Az effajta összeszikkasztás persze hogy nem jön létre minden műben, s még kevésbé talán mindenik nézőben (hogy így nevezzük azt, aki maga is ilyen kérdésváltás egyszemélyben). Nem tudom, lehet-e a fentiek hiánya miatt rossz néhány színműünk — vagy egyszerűbb, érthetőbb az ok? Előbb talán „a mindennapi élet sajátossága” körüli dramaturgiai hamisításokat, ábrázolásbeli ernyedtséget kellene szemügyre venni. Hamis „sajátossághoz” minek az igazi filozófia, etika stb.? Hamis filozófia viszont... ésatöbbi.

Annyi bizonyosnak látszik — művészetről lévén szó —, hogy egy mű igazságát egyelőre csupán a „sajátosság” mint etika felől mérhetjük le, legalábbis egy általános és végérvényes filozófia híján, melyet éppen úgy nem tudok még elképzelni sem, mint egyetlen s egyféle sajátosságot. Műveket ellenben már képes vagyok elképzelni, sőt végignézni is.

3. A kérdés helytelenítést sugall a „parabolikus képrendszer- és archaizáló nyelvezet”-tel szemben — tehát mindenekelőtt azt nem értem, hogy ezek léte egy kultúrában — ha az teljesnek tartja magát — miért a vitára s miért nem az öröme ad okot? Annyira egyeduralkodóak s kizárólagosak lennének (amint azt a 4. számú kérdés finoman érzékelteti is)? Ha pedig így van, annak még az ilyen körkérdésekben is felkutatni való oka kell hogy legyen, s az szerintem nem feltétlenül esztétikai természetű... De ezen innen- és túlmenően feltehetőleg éppen valamelyes filozófiaigény nyilatkozik meg a „parabolikus” vagy akár történelmi drámák javában, melyek mintha megkönnyítenék a költői, az elvontabb beszéd használatát, a sugallatosságot stb. — talán éppen azért, mert nem köt annyira „a mindennapi élet sajátossága”.

A közérthetőség kérdését viszont más alkalommal sem tudtuk tisztázni — mintamértékek hiján —, én még ott tartok, hogy azt kérdezem magamtól: *mit* akarunk megértetni (egymással). Mert, sajna, a hazugság is éppúgy érthető, akár az igaz beszéd. A „közérthetőség“ számomra tehát még *etikai* kérdés. A továbbiakban technikái.

4. A fentiekből talán kiderül, hogy elhallgatott véleményem szerint miért kevés „(ha kevés)“ a mai témákat feldolgozó hazai magyar dráma.

Megj. A kérdések illetően elméleti megfogalmazását — bár láthatóan valami mélyebb összefüggés kiderítését célozzák — meglepőnek, mert korainak tartom, hiszen a hazai magyar színjátszásnak s azon belül (ill. kívül) a színműírásnak egyelőre konkrétabb problémákkal kell szembesülnie ahhoz, hogy létezhesen egyáltalán. Szerintem.

Másfelől, a különböző fogalmak, tényezők elkülönítése és lépcsőzetes felállítása a kérdésekben, úgy vélem, nem annyira módszertan, mint inkább szemlélet dolga, s mint ilyen elgondolkodtató s enyhén lehangoló is.

Sigmond István • Harsogni kell . . .

1. Jó a sorrend. Noha a filozófia—etika meglehetősen színház nélkül, a színház pedig a filozófia—etika mankójára támaszkodva hol besétál, hol bevánszorog, hol berobban a tudatba, ott viszont virágzásnak indít(hat)ja a rügyeket.

Abban a folyamatban, amely a megismeréssel kezdődik, a meggyőződéssel folytatódik és a magartatás—tett eredményével zárul, a filozófia—etika alárendelt szerepe a színházéhoz viszonyítva nyilvánvaló. Az előbbinek e folyamat két első elemére gyakorolt döntő hatása vérszegény küszködés amellett, amit a színház jelent(het) e folyamat legfontosabb elemére, azaz annak eredményére nézve. A színház képes aktivizálni a megismerés—meggyőződés passzív állapotát. Képes tette ösztökélni az embert. Amire nagy szükség van manapság is. Mert a meggyőződés beteg suttogás a tett harsogásához viszonyítva. És harsogni kell, ha már huszadik századi életre ítéltettünk.

Ezért jó a sorrend.

2. Ha nem valósulna meg valamelyest, nem lehetne beszélni mai drámairolalomról. A kellemetlenebb kérdés inkább az lenne, hogy milyen mértékben valósul meg, azaz a mélyrétegek milyen szintjére képes és merészel leásni.

A képességekkel szemben nincsenek fenntartásaim, a bátorság meg nem mindig a szerzőtől függ. Ha bővebb indoklásra vállalkoznék, teret kellene kérnem a *Korunktól* a *Panaszaim gyűjteménye* című esszém publikálására, amely „A szerző bátorsága, a színházak bátorsága, a darabokat jóváhagyó szervek bátorsága és nem utolsósorban: a közönség bátorsága“ alcímet viselné. (Szerencsémre, ezt az esszét sosem fogom megírni.)

3. Az archaizáló nyelvezet a közérthetőség gyilkosa és a nyelvészek desszertje. A nosztalgikus érzések felkeltését célzó szándékok legkézenfekvőbb formái megoldása is, viszont a nosztalgia a tett szemfődele. S ha már huszadik századi életre ítéltettünk, játsszunk színházat színházainkban is a saját, huszadik századi magyar nyelvünkön.

A parabolikus képrendszer közérthetősége színvonalkérdés. Természetesen a közönség színvonalára utalok. De amíg nagy százalékban még mindig szórakozás-ként kezelik a színházat, parabolával kell büntetni őket. Bizom benne, hogy egyszer majd megértik a parabolát is, hogy utána speciális kurzusokon kelljen tanítani a hagyományos színház megértésének mikéntjét.

4. a) A színházak háza táján rutintevékenységgé magasztosult a drámaírók lincselése. Kiége(te)tt drámaírói ambíciókkal nem lehet hegyeket elmozdítani. Csak bámulni lehet, ahogy a rendező-alpinisták vidáman ügetnek felfelé a nyaktörő hegyoldalak meredekéin, s időnként magukhoz intenek valakit a hegy lábánál ácsorgók közül: „Na, kisfiam, ma te viheted a poggyászatot!“

b) Várom a felhívást: „Az a drámaíró, aki nem az ösközösségből meríti témáját, hogy ezen keresztül rávilágítson az atomkorszak égető problémáira, hanem arra vetemedik, hogy például nemzetiségi létünk mai kérdéseit vagy bármilyen más aktuális mai témát — esetleg az abszurdoid emelkedőin avagy lejtőin közlekedve — feszeget, életfogytiglani prózáira büntetendő!“

c) A második kérdésre adott válaszomban jelzett bátorság itt vagy amott fellelhető hiánya elsilányíthatja a nemrég felvirágzott hazai magyar drámát.

Kovács Pali Ferenc • Vállalni a felelősséget, a szókimondást

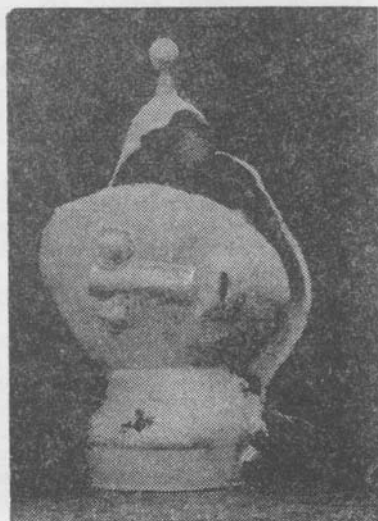
1. Egyben nagyon sokat és nagyon keveset. Keveset mond akkor, ha arra gondolok, hogy a napi ledolgozott nyolc órai munka után — habár nagyon szeretek színházba járni — a filozofáló darabok egy adott pillanatban fárasztanak. Így szívesebben járok a szórakoztató előadásokra. Ha számításba veszem, ahol dolgozom: a vonalon kb. 150 ember dolgozik, ebből 20 „járogat“ színházba, a 20 közül 15 csak szórakoztató, könnyű műfajra. Talán 5 embert tudok, aki még filozofáló darabokat is megnéz. Sokatmondó akkor, amikor a színház a társadalmat tükrözi, sajátos eszköz- és formataráival. Bemutatja az élő emberek harcát, összeütközését, a tudat fejlődését. Jelenkorunk minden problémáját a figyelem középpontjába helyezi. És erre jöjjön is be a közönség. Az utóbbi időben egyetlen ilyen előadásunk volt, a Sütő-trilógia.

2. Túl bonyolultak ezek a kérdések. Mert, hogy mennyire valósul meg ez a hazai magyar drámákban, nem lehet csak igennel vagy nemmel válaszolni. A dráma olvasva másképp hat, színpadon persze megint másképp. A gyenge drámából is lehet jó előadást csinálni, és fordítva. Legsikeresebb, amikor jó együttes jó drámára, rendezőre akad. Gondolok itt a kolozsváriak Sütő-trilógiájára. De évekkkel ezelőtt éppoly lelkesedéssel fogadtam Kocsis István *Megszámláltatott fák* című drámáját. Zárójelben itt jegyezném meg Kocsis monodrámáiról, melyeket nagyon szeretek olvasva, de színpadról egy adott pillanatban fárasztanak, nem tudom követni őket.

A kör eléggé szűk, egy Sütő, egy Kocsis, egy Székely János — sajnos őket sem fogadtuk és fogadjuk mindig elég megértéssel.

3. A drámák nyelvezete érthető, sőt néhol nagyon szép, például lenyűgöző az *Egy lócsiszár virágvasárnapjában*, a szerelmi jelenetben. Vagy a *Káin és Ábel* nem egy jelenetében. A drámák parabolisztikus mivolta miatt nem mindig érthető, nem mindig fordítható le mai mindennapi, sajátosságos életünkre. Talán akik le is fordítják, azok is többféleképpen értelmezik.

4. Több is lehetne, de hát nagy művek nem születnek mindennap. Talán íróink még mindig nem merik vállalni a felelősséget, a szókimondást. Pedig egész demokratikus rendszerünk, mindennapi problémáink szókimondó, harcos ember drámáját kérik színpadunkra. Mindezt íróinknak kellene vállalniok, nem a vasöntőknek. Ha ők nem vállalják a próféataságot, akkor ki légyen az?

Bakó-Heti Rozália kerámiája